

Anna Lundh och Åsa Rurling
Utredningsavdelningen

08-563 085 00
anna.lundh@hsv.se
asa.rurling@hsv.se

2008-03-04

Reg.nr 61-1047-08

Läroarutbildningen och utbildning för hållbar utveckling

Högskoleverket genomförde under hösten 2007 ett projekt för att få inblick i hur utbildning, eller lärande, för hållbar utveckling behandlas i läroarutbildningen. PM:en är strukturerad efter de huvudområden som undersökningen behandlar och avslutas med en beskrivning av hållbar utveckling och utbildning för hållbar utveckling samt lästips. Den är främst tänkt för internt bruk, men kommer även att spridas utanför Högskoleverket, bl.a. till läroarutbildare, intresserade på lärosätena och Utbildningsdepartementet.

Sammanfattning

Under hösten 2007 genomförde Högskoleverket telefonintervjuer med företrädare för nio läroarutbildningar om hur de arbetar med utbildning för hållbar utveckling. Syftet var i första hand att få en inblick i vad som pågår, mot bakgrund av att lärare och läroarutbildningen identifieras som nyckelaktörer för hållbar utveckling.

Undersökningen visar att läroarutbildningen flera gånger de senaste åren har förändrat den utbildning som ges för hållbar utveckling. Majoriteten av de tillfrågade utbildningarna organiserar den som valbara eller obligatoriska kurser. Ofta finns även en tanke om progression för studenternas lärande. Omfattning varierar dock, mycket beroende på hur styrdokumentet för läroarutbildningen har tolkats.

Högskoleverket fann att flera läroarutbildningar definierar hållbar utveckling som ett brett begrepp, alternativt ett begrepp med tre aspekter: sociala, ekonomiska och miljö/ekologiska. En viss övervikt finns för miljöaspekten. Ofta påverkar lärarnas kompetens och intresse om hela perspektivbredden tas upp. Vid ett par utbildningar utforska studenterna dock begreppet utan att det först har definierats av lärarna. Högskoleverket konstaterar att de flesta av utbildningarna har arbetat med frågor som kan inbegripas i hållbar utveckling - som demokrati, värdegrund, likabehandling - under lång tid utan att definiera det som hållbar utveckling.

Beträffande arbetsformer använder läroarutbildningarna en palett av olika pedagogiska arbetsformer som är processinriktade och deltagaraktiva - t.ex. workshops, rollspel, och värderingsövningar - förutom mer traditionella former som seminarier och föreläsningar. Flertalet kombinerar kurser och inslag av utbildning för hållbar utveckling i AUO:n (allmänt utbildningsområde) med uppgifter under VFU:n (verksamhetsförlagd utbildning).

Möjligheterna till kompetensutveckling för lärarna verkar vara begränsade och främst vila på nätverk, kollegor och programmet Den Globala Skolan. Fokus ligger framför allt

på innehållet, hållbar utveckling, och lärandet, dvs. utbildning för hållbar utveckling, kommer i andra hand. Högskoleverket skulle i detta sammanhang vilja uppmärksamma lärosätenas högskolepedagogiska utbildningar där de komplexa hållbarhetsfrågorna med fördel skulle kunna användas för att illustrera, pröva och utveckla processorienterade, deltagaraktiva lärandemetoder.

Bakgrund

Huvudanledningen till att Högskoleverket valde att undersöka just lärarutbildningen är att den och skolans lärare identifieras som nyckelaktörer för hållbar utveckling i internationella överenskommelser¹ och nationella dokument. När regeringen i olika internationella sammanhang ska rapportera om utvecklingen inom utbildning för hållbar utveckling tillfrågas ofta Högskoleverket om vad som händer inom området.

Högskoleverket får även frågor från lärosätena, enskilda lärare och andra där en del av svaret handlar om vad som pågår i utbildningen på olika håll.

Ytterligare en anledning till projektet är tillägget i högskolelagen kap. 1, 5 § om högskolornas ansvar att främja hållbar utveckling:

Högskolorna skall i sin verksamhet främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa.

Har tillägget påverkat lärarutbildningen och i så fall hur?

Lagändringen var ett av de förslag som Kommittén för utbildning för hållbar utveckling presenterade i sitt betänkande 2004 (SOU 2004:104). I betänkandet redovisas även en kartläggning av hur landets lärarutbildningar verkar för hållbar utveckling (s. 99-100). Den byggde på intervjuer med utbildningsansvariga på sju orter samt en genomgång av styrdokument, kurskataloger etc. från 23 lärarutbildningar i landet.

Kartläggningen visade bl.a. att

- alla 23 lärarutbildningar hade obligatoriska tvärvetenskapliga inslag i den gemensamma delen av lärarutbildningen
- fyra av utbildningarna integrerade sociala, ekonomiska och miljömässiga aspekter i sina kurser om hållbar utveckling
- graden av engagemang och kunskap om frågorna varierade stort mellan utbildningarna.

Projektets utformning

Högskoleverket kvalitetsgranskar lärarutbildningen 2006-2008. Lärosätena har i sina självvärderingar, som är en del av underlaget i granskningen, bl.a. beskrivit hur man arbetar med hållbar utveckling, jämställdhet och mångfald. Projektgruppen började med att läsa självvärderingarnas texter och bilagor och kunde konstatera att variationen är stor i syn-, angrepps- och arbetssätt för utbildning för hållbar utveckling. Flera lärosäten beskrev mycket intressanta arbetssätt och utvecklingsarbeten som projektgruppen inte

¹ T.ex. Baltic 21 Education och UNECE-strategin (se vidare s. 13)

tidigare kände till. Samtidigt överraskade några lärosäten, som i andra sammanhang är kända för ambitiöst arbete på området, med mycket kortfattade och substansfattiga beskrivningar.

Utifrån självvärderingarna valde projektgruppen ut elva lärarutbildningar att göra telefonintervjuer med, varav nio kunde genomföras: Högskolan Dalarna, Högskolan i Borås, Högskolan i Jönköping, Högskolan i Kristianstad, Konstfack, Luleå tekniska universitet, Mittuniversitetet, Mälardalens högskola och Växjö universitet. Vi lyckades inte nå företrädare för lärarutbildningen vid Uppsala universitet och Linköpings universitet. I de flesta fall talade vi med lärare som planerat och genomfört den utbildning som studenterna får om hållbar utveckling och utbildning för hållbar utveckling. I några fall talade vi med utbildningsledare.

Som förberedelse till intervjuerna samlade vi kompletterande information från internet. Frågebatteriet (se bilaga 1), som låg till grund för samtalen, innehöll frågor om hur utbildningen organiseras, pedagogiska arbetsätt, koppling teori-praktik, kurslitteratur, vilka aspekter på hållbar utveckling som förmedlas och externa kontakter m.m. Redan efter någon intervju stod det klart att frågebatteriet var alltför långt för ett löst hållet samtal och alla frågor har därför inte besvarats av alla lärosäten. Vi har dessutom i vissa fall återkommit för att få ytterligare information. Projektgruppen försökte undvika en normerande hållning i intervjuerna, t.ex. kring den definition av hållbar utveckling som används i undervisningen (se under rubriken Hållbar utveckling sist i dokumentet).

Generella resultat

I landet gavs lärarutbildning vid 25 högskolor och universitet år 2007. Sammanlagt läste drygt 40 000 studenter dessa utbildningar. Givetvis går det inte att generalisera kring lärarutbildningens genomförande av utbildning för hållbar utveckling utifrån telefonintervjuer med representanter för några få lärarutbildningar. Några iakttagelser har vi dock gjort:

- Variationen i hur utbildning för hållbar utveckling genomförs är mycket stor.
- Den naturvetenskapliga aspekten - miljöaspekten - av hållbar utveckling väger ofta något tyngre i utbildningen jämfört med de andra två aspekterna (sociala och ekonomiska).
- Mycket av utbildningen genomförs och drivs av eldsjälar. Om det saknas intresserade lärare vid en ämnesinstitution är risken stor att just den aspekten på hållbar utveckling inte fördjupas i utbildningen.
- Möjligheterna till kompetensutveckling för lärarna om utbildning för hållbar utveckling är begränsade och initieras oftast av individerna själva.
- Kollegor och nätverk tycks spela en viktig roll för den enskilda lärarens kompetensutveckling.
- Om kurser kring utbildning för hållbar utveckling är valfria väljer de flesta studenter andra kurser. De flesta som går kurser om hållbar utveckling upplever dem dock som värdefulla och tankeväckande.

- Vårt intryck är att en kontinuerlig utveckling av kurser och undervisningen pågår inom utbildning för hållbar utveckling på de tillfrågade lärarutbildningarna.

Begreppet hållbar utveckling i lärarutbildningen

När studenterna möter begreppet hållbar utveckling beskrivs det vid flera av lärarutbildningarna som ett brett begrepp och med tre "ben": ekologi/miljöaspekter, sociala aspekter och ekonomiska aspekter. Även genus, likabehandling, och demokrati lyfts fram vid några lärarutbildningar. En utbildning uppmärksammar kulturmöten och flyktingfrågan utifrån olika aspekter (globala och nationella). Värdegrund, värderingar och etik behandlas i flera utbildningar. En utbildning berättar att de använder Brundtlandkommissionens definition från 1987², som för övrigt känns igen i högskolelagens formulering. En föreläsare menar att hållbar utveckling som begrepp kan bli väldigt brett och svårt att hantera. Vid lärarutbildningen i Luleå säger läraren att hållbar utveckling är ett perspektiv och står för pluralism, helhet och demokrati. Studenterna får därefter diskutera i seminarieform inom inriktningarna vad hållbar utveckling betyder för det enskilda ämnet, vad som kan vara viktigt att undervisa om i skolan etc.

Ett par lärarutbildningar har valt att inte definiera begreppet för studenterna. Vid t.ex. Konstfacks lärarutbildning handlar mycket av undervisningen om olika aspekter av hållbar utveckling utan att begreppet används. Vid Högskolan i Borås får studenterna formulera pedagogiska ställningstaganden som blir utgångspunkten i deras arbete med hållbar utveckling. På det sättet vill lärarna visa bredden i begreppet.

Ibland upplever studenterna att kurserna om hållbar utveckling är tunga, att mycket negativt kommer fram. En föreläsare poängterar särskilt att de vill undvika att studenterna får en deprimerad svartsyn inför till synes gigantiska framtida problem för mänskligheten. En annan sa att de lyfter fram att lärarrollen är en nyckelroll för att forma framtiden.

Hur de olika aspekterna fokuseras

Vi har i våra kontakter med högskolorna fått intrycket att den utbildning som ges kring hållbar utveckling och utbildning för hållbar utveckling är starkt beroende av att det finns intresse och kompetens bland lärarna samt stöd i lärarutbildningens ledning, alternativt lärosätets ledning. Om det t.ex. inte finns en intresserad lärare i samhällsvetenskap kan detta få till konsekvens att det blir mindre av den sociala aspekten och andra aspekter fokuseras istället.

Ett allmänt intryck är att engagemanget för frågor som rör hållbar utveckling är mest vanligt bland lärare i naturvetenskapliga ämnen. Denna övervikt kan i sin tur innebära att de ekologiska aspekterna får större utrymme i lärarutbildningen än de andra aspekterna och kan även skapa en känsla bland andra ämneslärare att hållbar utveckling

² Hållbar utveckling: "En utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov."

”ägs” av naturvetarna. Ett lärosäte har valt att sätta stort fokus på den naturvetenskapliga aspekten av hållbar utveckling i lärarutbildningen för att öka de naturvetenskapliga inslagen inom lärosätet och utbildningen.

Å andra sidan arbetar några lärosäten i arbetslag med kompetens i alla tre aspekterna, alternativt en eller ett par lärare har ansvar för inslaget/kursen och engagerar lärare från andra institutioner så att alla tre aspekterna behandlas. Vid Mittuniversitetet samverkar t.ex. fyra institutioner för att ge en bred utbildning och vid lärarutbildningen i Jönköping är ca tio lärare engagerade i en kurs. Några av lärarutbildningarna lyfter fram det tvärvetenskapliga perspektivet.

Samtidigt är det viktigt att framhålla att aspekter på hållbar utveckling, som demokrati, jämställdhet, genus och internationalisering tas upp i kurser inom lärarutbildningen, men att varken lärare eller studenter kanske ser dem som en del av utbildning för hållbar utveckling. Högskolan i Kristianstad har t.ex. haft med hållbar utveckling i lärarutbildningen ända sedan starten, först som separata ämnen – miljö, demokrati, etik – och senare sammanfört under rubriken hållbar utveckling. Fortfarande ges en del kurser i aspekter på hållbar utveckling utan att en uttalad koppling görs.

Hur utbildningen organiseras

I samtalen med företrädarna blev det tydligt att flertalet utbildningar har förändrat sitt utbud av kurser eller strukturen för utbildningen för hållbar utveckling flera gånger den senaste femårsperioden. En utvecklingsomgång genomfördes när resultaten från Högskoleverkets kvalitetsutvärdering redovisades 2005. Ytterligare en omgång genomfördes i samband med den nya examensordningen (gäller från 2007). Därutöver påverkar lärosätetsinterna, lärarutbildningsinterna och lärardrivna processer utvecklingen av utbildningen. På några lärosäten har förändringarna inneburit en neddragning i omfattningen av utbildningen för hållbar utveckling eller att utbildningen organiseras på ett nytt sätt och blivit mindre synlig, medan på andra lärosäten har omfattningen istället ökat. Vi har fått intrycket att en kontinuerlig utvecklingsprocess pågår inom området utbildning för hållbar utveckling på lärarutbildningen.

Flera lärarutbildningar har gjort medvetna val mellan att ge utbildning för hållbar utveckling som valbara kurser t.ex. i inriktningarna och specialiseringarna och med få studenter, eller som obligatoriska kurser eller inslag i utbildningen och för alla studenter. De obligatoriska inslagen/kurserna är ofta mindre omfattande än de valbara, men argumentet att de når alla studenter har varit tungt vägande. Vid några lärosäten ingår hållbar utveckling som en obligatorisk kurs i AUO (allmänt utbildningsområde) så att alla studenter får en grund och därefter kan välja inslag i inriktningarna. Utbildning för hållbar utveckling finns även som en valbar kurs. Högskolan i Jönköping ger t.ex. två obligatoriska kurser om vardera 7,5 högskolepoäng inom AUO: Globala miljö- och överlevnadsfrågor och Kulturmöten. Den förstnämnda ges några gånger under terminen varav en vanligtvis på engelska, senast med ett fyrtiotal studenter. Som fördjupning erbjuds för närvarande en specialisering genom kursen Intercultural Teacher (20 poäng).

Ett par lärosäten rapporterar ett ökande intresse bland studenterna samtidigt som lika många företrädare menar att det också alltid finns några studenter som är negativa till

den delen av utbildningen. En företrädare berättade att kursen om hållbar utveckling tidigare ifrågasatts av vissa studentgrupper, t.ex. språklärostudenterna, men detta har minskat betydligt sedan utbildningen tydliggjort skolans uppdrag och studenterna uppmärksammats på att även språkundervisningen har ett ansvar för värdegrundfrågor.

Några lärarutbildningar har hållbar utveckling som ett perspektiv genom utbildningen och ger inte tydligt avgränsade kurser utan talar om "en röd tråd" och "genomgående perspektiv". Högskolan Dalarna har valt att ha hållbar utveckling som en strimma i utbildningen, vilket innebär att begreppet inte syns i kursplanerna även om studenterna utbildar sig på området. Vid Mälardalens högskola är hållbar utveckling en av fem genomgående utvecklingslinjer som ska finnas med i alla AUO-kurser. En företrädare menar att det tydligt står i propositionen om den nya lärarutbildningen³, i beskrivningen av de centrala kunskapsområdena i AUO, att utbildning för hållbar utveckling ska ingå för samtliga lärarkategorier även om *begreppet* hållbar utveckling inte lyfts fram i texten.

Företrädarna anser att delar eller områden skulle behöva utvecklas i utbildningen eller organisationen av utbildningen. Konstfack kommer att utveckla inriktningar för att få ihop olika delar till helheter, och medvetandegöra för både lärarutbildare och studenter att hållbar utveckling ingår i utbildningen och vad det är. Högskolan vill även göra denna del av utbildningen mer tvärvetenskaplig. Vid Högskolan i Borås finns en grupp som ska se över hur hållbar utveckling ska komma in i andra kurser än de som ges för närvarande.

Arbetsformer i lärarutbildningen

Flera företrädare menar att studenterna ofta är relativt omedvetna om begreppet hållbar utveckling och inte ser sig själva i relation till begreppet när de börjar kurserna, men att de under utbildningen utvecklar en medvetenhet och ett engagemang; de får upp ögonen och frågar t.ex. "Varför står det så mycket i tidningen om detta just när jag läser kursen?"

Vid Mittuniversitetet inleds utbildningen för hållbar utveckling med en intensivvecka då alla lärarstudenter samläser. Budskapet är att hållbar utveckling inte bara handlar om miljöfrågor utan även om t.ex. etik och genus. Olika pedagogiska arbetsformer används, t.ex. workshops, seminarier och film. Bland annat visas filmen *Rapport från tomtens verkstad*, om kinesiska leksaksfabriker, och studenterna gör därefter tillsammans med en dramalärare en analys om vem som har ansvar m.m.

Även i den obligatoriska kursen Globala miljö- och överlevnadsfrågor vid lärarutbildningen i Jönköping blandas olika pedagogiska arbetsformer. Den inledande halvan av kursen lägger faktagrunden med hjälp av en föreläsningsserie och andra pedagogiska inslag, t.ex. en Miljöcabaré, spelad av en extern teatergrupp. Litteratur och föreläsningar tentas av. I den andra halvan utvecklar studenterna sin förmåga att lära och lära ut om hållbar utveckling samt sin och elevernas handlingskompetens för hållbar utveckling. De pedagogiska arbetsformer som används är bl.a. rollspel (t.ex. den mycket populära klimatkonferensen), värderingsövningar, simuleringar och seminarier. Där ingår även att gå igenom läromedel som finns för skolan.

³ Proposition *En förnyad lärarutbildning* (1999/2000:135)

Företrädaren för Mälardalens högskola berättar att de använder internationella utbyten, specifikt Internationella Programkontorets (IPK) resestipendier som varje högskola kan söka, i utbildningen för hållbar utveckling. Högskolan ordnar så att studenter som är intresserade kan åka till ett utvecklingsland och t.ex. samla empiri till ett examensarbete eller göra komparativa studier om ekologiska och samhällsliga perspektiv. Några av högskolans studenter har även följt med sina partnerskolor på utbytesprogram där hållbar utveckling har varit en viktig del.

Högskolan i Borås ger i AUO 2 en kurs som heter *Demokratins villkor*. Den lägger tyngdpunkten på hållbar utveckling, sätter globaliseringen i fokus och tar upp bl.a. handel, religion och vatten i relation till globalisering. Studenterna skriver individuella papers, som sedan diskuteras i en studiegrupp och diskussionen dokumenteras i ett gemensamt protokoll. Avslutningsvis presenterar studenterna kursinnehållet ur ett specifikt perspektiv på hållbar utveckling – t.ex. genus eller makt – och redovisar uppgiften i en digital presentation. De gör även en estetisk gestaltning av ett dilemma i en familj i det land de valt.

Progression

Vid Högskolan i Kristianstad löper hållbar utveckling som en röd tråd genom AUO-terminerna. I utbildningen finns en uttalad tanke om progression för studenternas lärande: Grunden till utbildningen för hållbar utveckling läggs i AUO 1. Där fokuseras studentens syn på olika hållbarhetsfrågor samt kunskapssyn och studentens eget lärande. Vad är viktigt för mig? Är det viktigt för mig med global rättvisa? Två lärare håller en introduktionsföreläsning om hållbar utveckling och seminarier genomförs. Betoningen i föreläsningen ligger på ekologiska aspekten. I AUO 2 flyttas fokus till skolans värld. Vad innebär lärande för hållbar utveckling? Vilka konsekvenser får det i praktiken, i skolan? I denna kurs fokuseras arbetssätt, som rollspel, värderingsövningar, att eleverna ska vara med i planeringen, samhällsförankring, demokratiskt arbetssätt/metoder etc. Här används även materialet för utmärkelsen Skola för hållbar utveckling. Studenterna arbetar i arbetslag om tre studenter från minst två olika inriktningar. Inför sin treveckorspraktik planerar studentarbetslaget ett tvärvetenskapligt projekt med koppling till naturvetenskap, teknik och hållbar utveckling. Under praktikveckorna genomförs eller prövas delar av projektet. Det slutliga steget genomförs i AUO 3 där studenterna gör sina examensarbeten. Förhoppning är att några studenter väljer att göra examensarbetet inom området lärande för hållbar utveckling. På liknande sätt arbetar lärarutbildningen i Jönköping, men under samma kurs (7,5 högskolepoäng): Efter en inledande faktafokuserad del fördjupar sig studenterna i en fråga, planerar undervisning, tar kontakt med en skola och genomför ett undervisningspass i grupper om tre till fyra studenter. Studentgrupperna är blandade vilket kan innebära att en blivande gymnasielärare prövar att undervisa om miljö- och överlevnadsfrågor i förskolan. Studentgrupperna kan även välja andra målgrupper än skola och förskola för sitt engagemang. Speciellt i den engelskspråkiga gruppen utvecklar studenterna ofta sin handlingskompetens genom att genomföra aktioner, utställningar etc.

Lärarutbildningen vid Mälardalens högskola gör fördjupningen i tre utvecklingssteg: Först *introduceras* hållbar utveckling i AUO 1, därefter *utvecklas* området i AUO 2 och slutligen *förankras* det i AUO 3. Där genomförs även en annan typ av progression; studenterna behandlar först det lokala sammanhanget och i termin tre det globala sammanhanget.

Vid Mittuniversitetet vill man att studenterna ska känna till hållbar utveckling som begrepp, att det är brett och handlar mycket om att handla rätt, att ha rätt glasögon istället för att få en större arbetsbörda som lärare; vilka styrdokument som finns för skolan och högskolan och att ha berört någon stor debattfråga. Därefter görs kopplingen till didaktiken med kurslitteratur, tips på undervisningsmaterial och kraven för utmärkelsen Skola för Hållbar utveckling och Grön flagg. Under VFU:n (verksamhetsförlagd utbildning) har studenterna sedan i uppgift att ta reda på hur praktikskolorna jobbar med hållbar utveckling och avslutningsvis gör de en undervisningsplan som grupparbete.

Studenterna omsätter teori i praktik

Med något undantag kombinerar lärarutbildningarna kurser/inslag om utbildning för hållbar utveckling i AUO:n med att studenterna får uppgifter under VFU:n eller på annat sätt praktiskt omsätter sina kunskaper i skolan. Det kan handla om att undersöka vilka planer praktikskolan har för sitt arbete med hållbar utveckling, att fråga praktikläraren/handledaren hur hon/han jobbar med hållbar utveckling i undervisningen eller att göra en enkät i skolan. Senare i utbildningen kan det vara att göra en undervisningsplan och att genomföra den, eller delar av den, i praktikskolan och att efteråt reflektera över sin undervisning. Ibland ges separata poäng för hållbar utveckling i denna praktikkoppling, andra gånger syns inte inslagen lika tydligt, varken i AUO:n eller i VFU:n. Mittuniversitetet har en typ av avtal med skolor som underlättar för studenterna att göra fältstudier även utanför VFU:n och detta ger viss flexibilitet i utbildningen. Studenterna på lärarutbildningen vid Högskolan i Jönköping tar själva kontakt med en skola för att hålla ett undervisningspass, fristående från VFU:n och praktikskolorna.

Några av lärarutbildningarna binder tydligt samman kurser/inslag i AUO:n om hållbar utveckling med didaktik och ämnesdidaktik, med förberedande teori, planering av undervisning och genomförande på praktikskolan. En lärarutbildare kommenterade att ett demokratiskt arbetssätt mellan lärare och student på lärarutbildningen är en del av utbildningen för hållbar utveckling (se mer under rubriken *Hållbar utveckling och utbildning för hållbar utveckling*). En annan föreläsare talar om att skapa förutsättningar för studenterna att utveckla engagemang och handlingskompetens. Ytterligare en föreläsare uttrycker viss oro för regeringens betoning av faktakunskaper: "det behövs också tillämpning av kunskaperna".

En föreläsare berättar att studenterna följer de undervisningsexempel som ges i utbildningen och inte hittar på egna, t.ex. om exemplen i kursmaterialet handlar om utomhuspedagogik (miljöaspekten) använder studenterna liknande upplägg i sin

undervisningsplan och breddar inte till hållbar utveckling (flera aspekter) eller en annan pedagogiskt metod än besök i naturen.

I sin avhandling⁴ tar Gunnar Jonsson upp hur studenterna bearbetar begreppet hållbar utveckling själva och sedan arbetar med eleverna för att förklara en komplex situation inom området, samt hur eleverna uppfattar undervisningen. En slutsats man kan dra från avhandlingen är att studenternas förståelse för elevernas lärprocesser är en mycket viktig pusselbit för att deras undervisning ska fungera väl, samt att elever dels kan förstå en komplex problemställning, dels generalisera utifrån den förståelsen till andra komplexa frågeställningar.

Några av lärarutbildningarna har lagt in reflexion efter praktiken. Vid Högskolan Dalarna för- och efterarbetar studenterna VFU:n tillsammans med didaktiker, med en stark koppling till ämnesdidaktik. Vid Luleå tekniska universitet får studenterna reflektera genom att skriva en uppsats om hur det fungerat i praktiken att undervisa om hållbar utveckling på det sätt som de planerade inför VFU:n. Även studenterna vid Högskolan i Borås skriver en rapport grundad i de erfarenheter som de gjort under VFU:n.

En annan företrädare säger att de prioriterar att studenterna får en kunskapsbas om hållbar utveckling och har prioriterat bort uppgifter kring utbildning för hållbar utveckling under VFU:n.

Vid Luleå tekniska universitet skriver för närvarande fyra lärarutbildningsstudenter examensarbeten på C-nivå om utbildning för hållbar utveckling, med syfte att bidra till kunskapsutvecklingen på området.

Samarbete med aktörer utanför högskolan

I flera internationella strategier och policydokument om utbildning för hållbar utveckling (t.ex. Unesco, UNECE, Baltic 21E – en agenda 21 för utbildning för hållbar utveckling i Östersjöområdet) tas kunskapsutbyte mellan universitet och högskolor och det omgivande samhället upp. Det kan vara *från* högskolan i form av forskningsresultat, kompetensutveckling av yrkesverksamma eller praktik för studenter och *till* högskolan i form av bidrag till programutformning eller idéer för uppsatser och forskningsfrågor.

I princip alla lärarutbildningar som vi talat med samarbetar med eller använder material från Den Globala Skolan⁵ och nämner den som en viktig del i den egna kompetensutvecklingen. Därutöver använder sig några av externa aktörer i utbildningen för hållbar utveckling, som Sida, Rena kläder, UNDP, Rättvis handel, Röda korset, Rädda barnen och Världsnaturfonden. Mittuniversitet har dessutom ett kontaktnät av skolor som har eller arbetar för att få utmärkelsen Skola för hållbar utveckling och lärare därifrån föreläser regelbundet på lärarutbildningen om egna erfarenheter av arbetet med utmärkelsen. Ett par lärarutbildningar har diskuterat att ta in externa föreläsare, men har inte organiserat något ännu.

⁴ Gunnar Jonsson, *Mångsynthet och mångfald – Om lärarstudenters förståelse av och undervisning för hållbar utveckling* (2007). Institutionen för utbildningsvetenskap, Luleå tekniska universitet

⁵ www.denglobalaskolan.com. Ett samarbete mellan Internationella programkontoret och Sida.

Vid Luleå tekniska universitet bedrivs ett projekt i samarbete med lärare på en grundskola som omfattar årskurs 1-6. Projektet bedrivs i syfte att utveckla kunskap och handlar om att försöka definiera vad hållbar utveckling är för en grundskola med elever i dessa årskurser.

Utbildning och fortbildning av yrkesverksamma lärare

Flera företrädare nämner de (på grund- och gymnasieskolenivå) yrkesverksamma lärarnas kunskaper om utbildning för hållbar utveckling och behovet av kompetensutveckling. I det närmaste alla lärarutbildningar har eller planerar att erbjuda fortbildning på området för yrkesverksamma lärare, en del av den nätbaserad. Mittuniversitet ger t.ex. ett magisterprogram i skol- och kvalitetsutveckling, där en nystartad valbar delkurs om 7,5 högskolepoäng handlar om lärande för hållbar utveckling i ett skolperspektiv. Dessutom bjuds lärare från VFU-skolorna i mån av plats in till de temadagar om lärande för hållbar utveckling, som genomförs som en del i kursen för lärarutbildningens studenter.

I SÅL-utbildningen för yrkeslärare⁶ vid Högskolan Dalarna ingår en kurs på halvfart om hållbar utveckling, *Hållbar utveckling i ett lärandeperspektiv* (15 högskolepoäng), som även erbjuds yrkesverksamma lärare och ordinarie lärarstudenter. I kursen kopplas didaktik och fakta samman och styrdokumentet för skolan tas upp. En av inlämningsuppgifterna handlar om att kursdeltagarna föreslår hur deras skola ska vidareutveckla undervisningen om hållbar utveckling.

Ett annat exempel på fortbildningsprojekt för lärare i skolan som vi fått tips om är skolnätverket för hållbar utveckling som Stiftelsen Teknikdalen i Borlänge driver sedan år 1997⁷.

Kompetensutveckling för lärarutbildarna

Den Globala Skolan har besökt flera lärosäten för utbildning av ledning, lärare och/eller studenter. Över huvud taget framstår Den Globala Skolan som en viktig kompetensutvecklare för lärarutbildarna. Flertalet av dem vi har talat med nämner den serie sammankomster som Den Globala Skolan genomför 2007-2008 tillsammans med Centrum för lärande i hållbar utveckling (LIHU) vid Lärarhögskolan i Stockholm⁸. Inbjudan till utbildningsserien skickades till alla landets lärarutbildningar och med undantag av ett par deltar alla. Ett nätverk har bildats. Utbildningen har kunskaps- och pedagogikinslag samt strategiska inslag. Deltagarna lägger ett stort värde i att mötas, jämföra utbildningar och arbetssätt, diskutera idéer och utbyta erfarenheter. Ofta är det få personer per lärarutbildning som arbetar med utbildning för hållbar utveckling och en företrädare menar att träffarna skapar en "kritisk massa" för utveckling.

⁶ Särskilda lärarutbildningar med inriktning mot yrkeslärare

⁷ Mer information på www.teknikdalen.se

⁸ Lärarhögskolan i Stockholm gick den 1 januari 2008 ihop med Stockholms universitet. Information om LIHU finns på Lärarhögskolans gamla webbplats www.lararhogskolan.nu: www.lararhogskolan.nu/LHS/Templates/Page_3595.aspx

Även andra nätverk är viktiga för lärarutbildarnas kompetensutveckling. Nordplusprogrammet⁹ finansierar ett nätverk som heter Nordiskt nätverk i miljöpedagogik¹⁰, där svenska lärarutbildare deltar, och vid några av lärarutbildningarna finns doktorander som är med i forskarnätverket för Utbildning och hållbar utveckling¹¹. Lärare deltar även i föreningen Vetenskap för hållbar utveckling (VHU)¹², vars årliga konferens har haft lärande och hållbar utveckling som tema två gånger.

Genom Linneus-Palmeprogrammet¹³ har lärarutbildningen i Jönköping ett samarbete med bl.a. lärare i Bombay, Indien, vilket bidrar till att tydliggöra frågor kring hållbar utveckling och innebär lärarfortbildning. De indiska lärarna har även enstaka föreläsningar för studenterna.

Många lärare som undervisar om hållbar utveckling har ett personligt engagemang i frågan och fortbildar sig därmed "informellt" på fritiden, både genom att läsa och att delta i olika arrangemang, arbetsgrupper och kommittéer utanför högskolan.

Vårt intryck är att personalen på lärarutbildningen främst använder varandra för kompetensutveckling och att de nationella nätverk som finns är viktiga även för den egna kompetensutvecklingen. På några lärosäten har de lärare som ger kurser i (utbildning för) hållbar utveckling kompetensutvecklat kollegorna, t.ex. genom att hålla seminarium och har mottagit positiva reaktioner. Några lärosäten utnyttjar sina doktorander inom området lärande och hållbar utveckling. Samtidigt som det är positivt att den interna kompetensen tas tillvara innebär det en begränsning – hur fyller man på efter att kollegorna har delat med sig av vad de kan? En av lärarutbildarna påpekade detta i samtalet.

Efter samtalen med företrädarna har vi gjort reflexionen att det är lätt att lägga fokus i kompetensutvecklingen på innehållet, dvs. hållbar utveckling, och att lärandet, dvs. *utbildning* för hållbar utveckling, kommer i andra hand. I det här sammanhanget vill vi därför uppmärksamma den högskolepedagogiska utbildningen som lärosätena genomför där vi tror att (komplexa) hållbarhetsfrågor med fördel skulle kunna användas för att illustrera, pröva och utveckla processorienterade, deltagandeaktiva lärandemetoder.

Vårt intryck är att det saknas en strategisk och långsiktig plan för kompetensutveckling om utbildning för hållbar utveckling vid de flesta av lärarutbildningarna. Det gäller både ämneskunskaper och metoder för lärande. Tillägget i högskolelagens kap. 1, 5 § verkar inte heller vara allmänt känt bland dem som arbetar med lärarutbildning.

Styrdokument

De vi har talat med nämner högskolelagen som ett motiv till, och argument för, att inkludera utbildning för hållbar utveckling i lärarutbildningen, liksom propositionen för

⁹ Se länk på www.norden.org

¹⁰ www.vasa.abo.fi/users/ipalMBER/MiPeNatverk.htm

¹¹ www.soclaw.lu.se/upload/LUPDF/Rattssociologi/hallbarutv0411.pdf

¹² www.vhu.se

¹³ Linnaeus-Palme är ett Sida-finansierat utbytesprogram för lärare och studenter inom högskolan. Internationella programkontoret administrerar, www.programkontoret.se

den nya lärarutbildningen, skolans läroplaner, mål för skolan och högre utbildning samt Baltic 21E. Någon företrädare menar att Bologna-processen har varit bra för att utveckla utbildning för hållbar utveckling. Flera företrädare poängterar att en stödjande och pådrivande ledning är mycket viktig för att arbetet med utbildning för hållbar utveckling ska få legitimitet.

I den tidigare examensordningen för lärarutbildningen fanns vad som uppfattats som tydliga formuleringar till stöd för utbildning för hållbar utveckling. Några företrädare menar att stödet för utbildning för hållbar utveckling är mycket svagare i den nya examensordningen än i den gamla och som en konsekvens har områdets omfattning i utbildningen minskats för att ge plats åt annat. Andra företrädare menar att huruvida utbildning för hållbar utveckling ska ingå är en tolkningsfråga, alternativt att utbildningen är ett obligatorium, och de nya formuleringarna har inte lett till nedskärningar i utbildningen. Den gällande och den tidigare examensordningen för lärarutbildningen återfinns i bilaga 2.

När högskolorna fick uppdraget att införa miljöledningssystem (de första 1997) fanns från regeringens sida en förhoppning om att det skulle påverka utbildningen positivt utifrån ett hållbarutvecklingsperspektiv och inte bara i form av åtgärder som hade en mer direkt påverkan på miljön, som t.ex. energiåtgång och avfallshantering. Lärosätenas återrapporering av uppdraget visar dock att uppdraget har haft den djupare effekten endast i mindre grad. Företrädaren för Konstfack berättar emellertid att lärarna där använder miljöledningssystemet i utbildningen, t.ex. är återvinning och återbruk viktiga inslag i lärarutbildningen.

Kurslitteratur och annat undervisningsmaterial

Under rubriken *Kurslitteratur och annat undervisningsmaterial* listar vi litteratur och material som nämnts i samtalen. Observera att uppräknningen inte är fullständig: för kompletta litteraturlistor se respektive lärarutbildning och kurs.

Bland den oftast använda kurslitteraturen återfinns:

- *Miljödidaktik: naturen, skolan och demokratin* av Klas Sandell, Johan Öhman, Leif Östman (8:e tryckningen 2007)

Myndigheten för skolutveckling har tagit fram material som används vid flera av lärarutbildningarna och finns tillgängligt på Internet¹⁴:

- *Hållbar utveckling i skolan. Miljöundervisning och utbildning för hållbar utveckling i svensk skola* (uppges vara för de yngre åldrarna, mestadels naturvetenskap, lite om barnkonventionen)
- *Hållbar utveckling i praktiken - så gjorde vi på vår skola* (uppges innehålla lite mer komplexa exempel)
- Material om utmärkelsen Skola för hållbar utveckling och Grön flagg
- Ett samtal om etik med David Kronlid (film)

Flera lärarutbildningar använder Inger Björneloos avhandling, *Innebörder av hållbar utveckling. En studie av lärares utsagor om undervisning*¹⁵.

¹⁴ www.skolutveckling.se/innehall/demokrati_jamstalldhet_inflytande/hallbarutveckling/

Enstaka lärarutbildningar använder:

- Det material om den globala utvecklingen som finns på www.gapminder.org
- Simuleringar från Simnet, www.simnet.se
- Christel Persson och Torsten Perssons bok *Hållbar utveckling* (uppges ha en naturvetenskaplig ingång men fungera även för andra inriktningar)
- Kommittébetänkandet *Att lära för hållbar utveckling* (SOU 2004:104)
- *Hållbar utveckling som politik: om miljöpolitikens grundproblem* (2005). Sverker C. Jagers (red.)
- FN:s deklaration om mänskliga rättigheter
- Artiklar från State of the World, www.worldwatch.org
- Klimatpanelens (IPCC- Intergovernmental Panel on Climate Change) syntesrapport på svenska, www.naturvardsverket.se

Ett par utbildningar använder film i undervisningen:

- Utbildningsradion har tre filmer om konsumentmakt som innehåller de tre perspektiven på hållbar utveckling och lokal – globalperspektiven. En som används handlar om tillverkningen av mobiltelefoner.
- Ola Wong, frilandsjournalist, har gjort en film om stenbrytning i Kina (ännu inte använd i undervisningen)
- *Rapport från tomtens verkstad*, om leksakstillverkning i Kina, producerad av Fair Trade Center och LottaFilm, www.fairtradecenter.se.

Ett särskilt önskemål framkom i samtalen: att en forskningsöversikt görs för området utbildning för hållbar utveckling som kan vara ett stöd för lärarutbildare, yrkesverksamma lärare och studenter. En företrädare kommenterade att det händer mycket på området och kurslitteraturen blir snabbt inaktuell. De kompletterar därför med internetresurser och artiklar.

Beskrivning av hållbar utveckling och *utbildning för hållbar utveckling*

Utbildning för hållbar utveckling vilar på två ben, ett som handlar om innehåll och ett om lärandeprocesser. De två samspelar och bildar en helhet. Vad skiljer då hållbar utveckling och utbildning för hållbar utveckling? Och vad är hållbar utveckling egentligen? Högskoleverket har inte och kommer inte heller under överskådlig tid att definiera begreppen utan hänvisar till högskolornas frihet att välja den definition man vill använda, alternativt om man inte vill fastställa någon definition. Som en del i det här projektet har ingått att i samtalen med lärarutbildarna ta reda på vilken innebörd som läggs i begreppen och vilka avgränsningar som har gjorts inom respektive utbildning.

¹⁵ Inger Björneloo (2007). Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet

Resultatet visar på en mycket stor bredd. Flera utbildningar överläter t.ex. åt studenterna att diskutera vad hållbar utveckling innebär för just det ämne de läser.

För den som inte känner till begreppen kan kommittébetänkandet *Att lära för hållbar utveckling* (SOU 2004:14), Baltic 21 E, Unescos skrivningar i anslutning till årtiondet för utbildning för hållbar utveckling och UNECE-strategin¹⁶ fungera som komplement och vägledning vid sidan av högskolelagens lydelse och lärosätenas egna dokument.

Hållbar utveckling

En ofta använd definition på hållbar utveckling är Brundtlandkommissionens som skriver att en hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov. Definitionen speglar en helhetssyn. Den svenska kommittén för utbildning för hållbar utveckling beskriver det i sitt betänkande som att "Den bärande principen är att ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden och processer är integrerade – de är varandras förutsättningar och stöd." (s. 9)

UNECE-strategin slår fast att utvecklingen av ett hållbart samhälle ska ses som en "fortlöpande inlärningsprocess som utforskar frågor och problem, där korrekta svar och lösningar ändras i takt med att vår erfarenhet växer (punkt 13).

UNECE ger exempel på några centrala teman inom hållbar utveckling, som fattigdomsminskning, medborgarskap, fred, etik, lokalt och globalt ansvarstagande, demokrati och förvaltning, likställdhet mellan könen, kulturell mångfald, utveckling av stad och landsbygd, miljöskydd och hushållning med naturresurser. I strategin står även att det krävs en helhetssyn för att ta upp sådana mångskiftande ämnen (punkt 15). Andra nyckelord i det här sammanhanget är disciplinöverskridande och mång- och tvärvetenskap.

Lärande, eller utbildning, för hållbar utveckling

I UNECE-strategin står att "Inlärningsmål för utbildning för UHUT [utbildning för hållbar utveckling] bör innefatta kunskaper, färdigheter, förhållningssätt och värderingar." (punkt 13).

Unesco angav, inför årtiondet för utbildning för hållbar utveckling 2005-2014, sex kännetecken för utbildning för hållbar utveckling¹⁷:

- Ämnesövergripande och holistisk
- Värdegrundad
- Kritiskt tänkande och problemlösande
- Metodpluralistisk

¹⁶ UNECE är förkortning för United Nations Economic Commission for Europe. Strategin antogs på ett möte mellan utbildnings- och miljöministrar i 55 länder – däribland Sverige - i Vilnius 2005.

Strategin finns på www.unece.org/env/esd/strategytext/strategiSwedish.pdf

¹⁷ UN Decade of Education for Sustainable Development 2005-2014. International Implementation Scheme. Draft January 2005. Publicerat på Unescos webbplats 2004-11-02

- Deltagande beslutsfattande om lärandet
- Innehåller både globalt och lokalt perspektiv

Kommittebetänkandet *Att lära för hållbar utveckling*¹⁸ identifierade sju karaktärsdrag som kännetecknar utbildning för hållbar utveckling och som (alla) bör finnas med för att en utbildning ska vara utbildning för hållbar utveckling:

- Många och mångsidiga belysningar av ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden och förlopp behandlas integrerat med stöd av ämnesövergripande arbetssätt.
- Målkonflikter och synergier mellan olika intressen och behov klarläggs.
- Innehållet spänner över lång sikt från dåtid till framtid och från det globala till det lokala.
- Demokratiska arbetssätt används så att de lärande har inflytande över utbildningens form och innehåll.
- Lärandet är verklighetsbaserat med nära och täta kontakter med natur och samhälle.
- Lärandet inriktas mot problemlösning, stimulerar till kritiskt tänkande och handlingsberedskap.
- Utbildningens process och produkt är båda viktiga.

Handlingskompetens [eng. action competence] har identifierats av forskare och kommittén som centralt i utbildning för hållbar utveckling och efterfrågas också av näringslivet¹⁹. Tanken är att utbildningen inte bara ska ge studenten kunskap om utvecklingen utan även förmåga och vilja att verka för en hållbar utveckling lokalt och globalt. I målet för högre utbildning i Baltic 21E står bl.a. att studerande ska ha sådana färdigheter och kompetens som är relevanta för framtida arbetsliv och framtida roll som beslutsfattare. Delaktighet, respekt och studentinflytande är andra nyckelord i texterna. I UNECE-strategin anges också att utbildning för hållbar utveckling ställer krav på en omorientering, från att enbart fokusera på kunskap till att kunna hantera problem och identifiera möjliga lösningar (punkt 28).

UNECE-strategin är relativt omfattande och detaljerad om vad som behövs för att utbildning för hållbar utveckling ska få genomslagskraft (punkt 33 a-f). Där står bl.a. att den bör:

- genomföras på två sätt: (i) genom att UHUT-teman integreras i alla relevanta ämnen, program och kurser, och (ii) genom att särskilda program och kurser erbjuds
- ge insikter i globala, regionala, nationella och lokala miljöproblem samt förklara dessa genom ett livcykeltänkande och inte fokusera enbart på miljöpåverkan utan även på ekonomiska och sociala följdverkningar [...]
- använda sig av ett brett spektrum av delaktighetsbaserade, processinriktade och problemlösningsorienterade undervisningsmetoder, särskilt anpassade till de

¹⁸ SOU 2004:104, s. 73

¹⁹ Perspektiv på hållbar utveckling. Högskoleverkets rapport 2005:47 R

studerande. Förutom de traditionella metoderna bör man även använda sig av exempelvis, diskussioner, åskadliggöra begrepp och åsikter, filosofiska samtal, värderingsövningar, experimnt, scenarier, modellering, rollspel, [...] analys av god praxis, praktisk arbetsplatserfarenhet [...].

UNECE liksom Baltic 21E betonar dimensionen livslångt lärande, utifrån tanken att utveckling av ett hållbart samhälle är en process, en kontinuerlig förändring, där olika kunskaper och färdigheter behövs i olika tider.

Att läsa vidare

Alltmer samarbete för hållbar utveckling. Artikel i *Universitetsläraren*, 2006-11-13, www.sulf.se

Att lära för hållbar utveckling. Kommittébetänkande SOU 2004:104.

Drivers and Barriers for Implementing Sustainable Development in Higher Education. Eds J. Holmberg & B. E. Samuelsson. Technical Paper no 3, 2006. UNESCO, <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001484/148466E.pdf>

Higher Education for Sustainable Development, (2004). Education for Sustainable Development Information Brief, UNESCO.

Perspektiv på hållbar utveckling. Erfarenheter från högskola och näringsliv. Rapport 2005:47 R. Högskoleverket.

Strategi för utbildning för hållbar utveckling, (2005). UNECE, www.unece.org/env/esd/strategytext/strategiSwedish.pdf

Bilaga 1: Frågor till företrädarna för de utvalda lärarutbildningarna

(OBS! Alla frågor ställdes inte till alla företrädare som intervjuades)

1. Har ni (alt lärosätet) definierat hållbar utveckling eller har ni lämnat öppet till lärarna att definiera? (Vilken definition?)
2. Ungefär hur många studenter läser kurser om hållbar utveckling inom lärutbildningen (av totalt....studenter)?
3. Hur stort/litet är intresset från studenternas sida?
4. Hur motiverar ni HUT i lärarutbildningen?
5. Hur ser styrningen uppifrån kontra nerifrån ut?
6. Vilka kopplingar finns till Bologna, ISO, miljöledning, högskolelagen, skollagen etc.?
7. Vilka val har ni gjort hur HUT ska komma in i utbildningen?
8. Varför – vilka överväganden ligger bakom valen kurs *kontra* perspektiv, obligatoriskt *kontra* valbart, omfattning etc.?
9. Hur många kurser – om ni har valt kursupplägget?
10. Hur arbetar ni, om hållbar utveckling är ett (integrerat?) perspektiv/förhållningssätt i utbildningen?
11. Hur ser kopplingen mellan teori och praktik ut, t.ex. innehållet i VFU eller examination, när det gäller lärande för hållbar utveckling?
12. Hur ser progressionen ut?
13. Vad utgår ni från för faktaunderlag i undervisningen? Vilken kurslitteratur används?
14. Finns det koppling till didaktiken? Något kring lärande för hållbar utveckling, metoder att använda i sin yrkesutövning?
15. Vilka arbetsformer används i undervisningen?
16. Examinationens utformning avseende hållbar utveckling?
17. Hur följs utbildningen upp?
18. Hur kommer det tvärvetenskapliga perspektivet in? Finns samarbete mellan ämnesinstitutioner?
19. Samarbetar ni med externa personer, organisationer etc. i undervisningen?
20. Samarbete med andra lärarutbildningar – få idéer?
21. Kompetensutveckling för lärarna?

Bilaga 2. Examensordning för lärarutbildningen 2007 respektive 2005

Examina på grundnivå eller avancerad nivå (2007–)

SFS 2007:129. Förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100). Bilaga 2 Examensordning. Gäller från den 1 maj 2007.

Lärarexamen

Omfattning

Lärarexamen avläggs på grundnivå eller avancerad nivå beroende på poängomfattning, krav på fördjupning i ett ämne eller inom ett ämnesområde och krav på omfattning av studier på avancerad nivå.

Lärarexamen uppnås efter fullgjorda kursfordringar om dels 180 eller 210 högskolepoäng (grundnivå), dels 240, 270, 300 eller 330 högskolepoäng (avancerad nivå). För en lärarexamen på avancerad nivå krävs att utbildningen omfattar minst 60 högskolepoäng på avancerad nivå. I annat fall avläggs examen på grundnivå.

Utbildningen skall omfatta följande tre integrerade områden, som kan innehålla kurser på såväl grundnivå som avancerad nivå: ett allmänt utbildningsområde om 90 högskolepoäng innefattande tvärvetenskapliga studier, en eller flera inriktningar om minst 60 högskolepoäng mot ett ämne eller ämnesområde och en specialisering om minst 30 högskolepoäng. Av det allmänna utbildningsområdet skall minst 15 högskolepoäng vara verksamhetsförlagda. Minst 15 högskolepoäng per inriktning skall också vara verksamhetsförlagda.

För undervisning i yrkesämnena i gymnasieskolan krävs sammanlagt 180 högskolepoäng. I stället för inriktning och specialisering krävs omfattande yrkeserfarenhet och en relevant högskoleutbildning om 90 högskolepoäng eller motsvarande utbildning.

För undervisning och annan pedagogisk verksamhet i förskola, förskoleklass och fritidshem samt för undervisning i modersmål krävs 210 högskolepoäng. För undervisning i modersmål krävs en inriktning om minst 90 högskolepoäng inom relevant ämnesområde.

För undervisning i grundskolans tidigare år krävs minst 210 högskolepoäng. För examen på avancerad nivå krävs 240 högskolepoäng inklusive kurser som omfattar minst 60 högskolepoäng på avancerad nivå.

För undervisning i grundskolans senare år och i gymnasieskolan, dock inte yrkesämnena i gymnasieskolan, krävs 270 högskolepoäng inklusive en respektive två fördjupning(ar) om minst 90 högskolepoäng i relevant(a) ämne(n) eller ämnesområde(n). För examen på avancerad nivå krävs kurser som omfattar minst 60 högskolepoäng på avancerad nivå.

För undervisning i svenska respektive samhällskunskap i grundskolans senare år krävs minst 90 högskolepoäng och i gymnasieskolan minst 120 högskolepoäng inom ämnesområden som är relevanta för dessa ämnen.

Mål

För lärarexamen skall studenten visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att förverkliga förskolans, fritidshemmets, förskoleklassens, skolans eller vuxenutbildningens mål samt för att medverka i utvecklingen av respektive verksamhet enligt gällande föreskrifter och riktlinjer.

Kunskap och förståelse

För lärarexamen skall studenten

- visa sådan kunskap i ämnen eller inom ämnesområden som krävs för den verksamhet som utbildningen avser, inbegripet kunskap om ämnets eller ämnesområdets vetenskapliga grund, och om relevanta metoder inom verksamheten samt visa insikt om aktuella forskningsfrågor,
- visa kunskap om lärande och undervisning,
- visa kunskap om läs- och skrivinläringens och matematikens betydelse för barns och elevers kunskapsutveckling, och
- visa kunskap om betydelsen av ett jämställdhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten och vid presentation av ämnesstoffet.

För undervisning och annan pedagogisk verksamhet i förskola, förskoleklass och grundskolans tidigare år skall studenten dessutom

- visa mycket god kunskap i läs- och skrivinläring och i grundläggande matematikinläring.

För undervisning i grundskolan och i gymnasieskolan skall studenten dessutom

- visa mycket god kunskap i att analysera och bedöma elevers kunskapsutveckling samt god kunskap i betygssättning.

Färdighet och förmåga

För lärarexamen skall studenten

- visa förmåga att omsätta kunskaper i ämnen eller inom ämnesområden och om lärande och undervisning som krävs för den verksamhet som utbildningen avser så att alla barn och elever lär och utvecklas,
- visa förmåga att förmedla och förankra samhällets och demokratins värdegrund,
- visa förmåga att förmedla, förankra och tillämpa gällande regelverk som syftar till att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever,
- visa förmåga att självständigt och tillsammans med andra planera, genomföra, utvärdera och utveckla undervisning och annan pedagogisk verksamhet och delta i ledningen av denna,
- visa förmåga att analysera, bedöma, dokumentera och värdera elevers lärande och utveckling i förhållande till verksamhetens mål samt informera och samarbeta med föräldrar och vårdnadshavare,

- visa förmåga att använda informationsteknik i den pedagogiska verksamheten och inse betydelsen av olika mediers roll för denna, och

- visa förmåga att kritiskt och självständigt tillvarata, systematisera och reflektera över både egna och andras erfarenheter och relevanta forskningsresultat för att därigenom bidra till utvecklingen av yrkesverksamheten och kunskapsutvecklingen inom ämnen eller ämnesområden.

För lärarexamen på avancerad nivå omfattande 240, 270, 300 eller 330 högskolepoäng skall studenten dessutom

- visa fördjupad förmåga att kritiskt och självständigt tillvarata, systematisera och reflektera över både egna och andras erfarenheter och relevanta forskningsresultat.

Värderingsförmåga och förhållningssätt

För lärarexamen skall studenten

- visa självkänedom och empatisk förmåga,

- visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhälleliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna,

- visa förmåga till ett professionellt förhållningssätt gentemot barn, elever och deras vårdnadshavare, och

- visa förmåga att identifiera sitt behov av ytterligare kunskap och utveckla sin kompetens i det pedagogiska arbetet.

Självständigt arbete (examensarbete)

För lärarexamen om 180 högskolepoäng och 210 högskolepoäng skall studenten inom ramen för kursfordringarna ha fullgjort ett självständigt arbete (examensarbete) om minst 15 högskolepoäng.

För lärarexamen om 240, 270, 300 och 330 högskolepoäng skall studenten inom ramen för kursfordringarna ha fullgjort ett självständigt arbete (examensarbete) om minst 30 högskolepoäng eller två sådana arbeten om vardera minst 15 högskolepoäng.

Övrigt

Av examensbeviset skall det framgå vilka inriktningar och specialiseringar som studenten har fullgjort och för vilken undervisning eller verksamhet utbildningen är avsedd.

För lärarexamen skall också de preciserade krav gälla som varje högskola själv bestämmer inom ramen för kraven i denna examensordning.

Examensordning för Lärarexamen 2005–2007

SFS 2005:401. Förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100). Bilaga 2: Examensordning. Gäller från den 1 juli 2005.

Lärarexamen

Omfattning

Lärarexamen uppnås efter fullgjorda kursfordringar om 120, 140, 160, 180, 200 eller 220 poäng. Utbildningen skall omfatta följande tre integrerade utbildningsområden: ett allmänt utbildningsområde om 60 poäng, ett utbildningsområde med en eller flera inriktningar om minst 40 poäng mot ämne eller ämnesområde och ett utbildningsområde med en specialisering om minst 20 poäng. Inom det allmänna utbildningsområdet skall de tvärvetenskapliga ämnesstudierna omfatta minst 30 poäng.

För undervisning och annan pedagogisk verksamhet i

– förskola, förskoleklass, grundskolans tidigare år och fritidshem samt för undervisning i modersmål krävs minst 140 poäng,

– grundskolans senare år och i gymnasieskolan, dock inte yrkesämnen i gymnasieskolan, krävs 180 poäng inklusive en respektive två fördjupning(ar) till minst 60 poäng relevant(a) ämne(n) eller ämnesområde(n).

För undervisning i yrkesämnen i gymnasieskolan krävs 120 poäng. I stället för inriktning och specialisering krävs omfattande yrkeserfarenhet samt en relevant högskoleutbildning om minst 60 poäng eller motsvarande utbildning.

För undervisning i svenska respektive samhällskunskap i grundskolans senare år krävs minst 60 poäng och i gymnasieskolan minst 80 poäng i ämnesområden som är relevanta för dessa ämnen. För undervisning i modersmål krävs inriktning om minst 60 poäng i relevant ämnesområde.

Mål (utöver de allmänna målen i 1 kap. 9 § högskolelagen)

För att få lärarexamen skall studenten ha de kunskaper och de färdigheter som behövs för att förverkliga förskolans, skolans eller vuxenutbildningens mål samt för att medverka i utvecklingen av respektive verksamhet enligt gällande föreskrifter och riktlinjer.

Studenten skall vidare kunna

– omsätta goda och relevanta kunskaper i ämnen eller ämnesområden så att alla elever lär och utvecklas,

– analysera, bedöma, dokumentera och värdera elevers lärande och utveckling i förhållande till verksamhetens mål samt informera och samarbeta med föräldrar och vårdnadshavare,

– förmedla och förankra samhällets och demokratins värdegrund,

– orientera sig om, förmedla, förankra och tillämpa gällande regelverk som syftar till att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever,

- orientera sig om, analysera och ta ställning till allmänmänskliga frågor, ekologiska livsbetingelser och förändringar i omvärlden,
- inse betydelsen av könsskillnader i undervisningssituationen och vid presentation av ämnesstoffet,
- självständigt och tillsammans med andra planera, genomföra, utvärdera och utveckla undervisning och annan pedagogisk verksamhet samt delta i ledningen av denna,
- tillvarata och systematisera egna och andras erfarenheter samt relevanta forskningsresultat som grund för utveckling i yrkesverksamheten,
- använda informationsteknik i den pedagogiska utvecklingen och inse betydelsen av massmediers roll för denna.

Studenten skall därutöver ha kunskap om betydelsen av läs- och skrivinlärning och om matematikens betydelse för elevers kunskapsutveckling.

För att få lärarexamen med inriktning mot undervisning i

- förskola, förskoleklass och grundskolans tidigare år skall studenten ha fördjupad kunskap i läs- och skrivinlärning och i grundläggande matematikinlärning,
- grundskolans senare år och i gymnasieskolan skall studenten ha fördjupad kunskap i att analysera och bedöma elevers kunskapsutveckling samt ha god kunskap i betygssättning.

Övrigt

Av det allmänna utbildningsområdet skall minst 10 poäng vara verksamhetsförlagda.

Minst 10 poäng per inriktning skall likaså vara verksamhetsförlagda.

För att få lärarexamen skall studenten ha fullgjort ett självständigt arbete (examensarbete) om 10 poäng.

I examensbeviset skall anges vilka inriktningar och specialiseringar som studenten har fullgjort och för vilken undervisning eller verksamhet utbildningen är avsedd.

Härutöver gäller de mål som respektive högskola bestämmer.